

De beklimming van de vlinderboekenberg

Er zijn heel wat boeken over dagvlinders, nachtvlin-
ders of rupsen te koop. Sommige zijn heel geschikt
om in Nederland te gebruiken, andere geven juist een
goed overzicht van bijvoorbeeld alle parelmoervlin-
ders in de Alpen. In dit artikel worden ze vergeleken.

**Henkjan Kievit en
Ron van 't Veer**

De ware vlinderaar hoeft zich nooit zorgen
te maken over het bedenken van een verjaar-
dagscadeau. Een vlinderboek is altijd goed
en er is altijd wel een nieuw vlinderboek.
Van prachtig uitgevoerde dikke pillen met
schitterende kleurenfoto's tot dunne gidsjes
met slechte tekeningen, het is er allemaal.
Een beginnend vlinderaar kan echter moei-
lijk zicht krijgen op die berg vlinderboeken.
Regelmatig worden we dan ook gebeld over
dit onderwerp. "Ik ga vlinderen in Drenthe,
welk boek moet ik dan meenemen?"; "Als ik
naar de Pyreneeën ga, kan ik dan deze gids
gebruiken?" Een antwoord op dit soort vra-
gen is niet zo eenvoudig als het lijkt. Het
hangt er bijvoorbeeld van af of men alleen
naar dagvlinders kijkt, of ook naar nachtvlin-
ders. Moeten de rupsen ook in het boekje
staan? Vindt men het geen bezwaar om vijf
kilo boeken mee te nemen, of mag het
slechts één gidsje zijn? Toch zijn er wel wat
paden te vinden op de vlinderboekenberg. In
dit artikel zullen we een aantal van die pa-
den inslaan. Het is zeker geen volledige wan-
deling, maar de belangrijkste boeken komen
we onderweg wel tegen.

Bij de bespreking van de boeken zijn er drie
hoofdzaken waar speciaal op gelet wordt:

- Welk gebied beslaat het boek.
- Is het een veldgids, of een boekenkastboek.
- Gaat het over dagvlinders, nachtvlin-
ders, rupsen of alledrie.

NEDERLAND

Er is maar één boek dat uitsluitend alle dag-
vlinders van Nederland behandelt: de 'Atlas

van de Nederlandse dagvlinders'. Dit is
een duidelijk voorbeeld van een boekenkast-
boek, u zult het in het veld niet missen. Com-
pacte informatie over het voorkomen, de bio-
topen en vliegtijden van alle Nederlandse
soorten maken het tot een onmisbaar stan-
daardwerk voor elke serieuze vlinderaar. Al-
leen al de schitterende pentekeningen van
Paul Schoenmakers maken de aanschaf van
dit boek tot een verantwoorde keus. Het
boek is echter niet geschikt voor het herken-
nen van vlinders.

Voor het op naam brengen van vlinders die
u in Nederland heeft waargenomen bestaat
geen gids die uitsluitend Nederlandse soor-
ten behandelt. Vrijwel alle vlindergidsen die
in ons land verschijnen zijn vertalingen of
bewerkingen uit het Engels of Duits. Een uit-
zondering hierop is 'Dagvlinders van de Be-
nelux'. Een echte veldgids die, gezien het ge-
bied dat deze gids beslaat, straks aan bod
komt.

Informatie over de biologie, leefwijze, bioto-
pen en ecologie van Nederlandse dag- en
nachtvlinders vindt u in 'Actie voor vlin-
ders'. Dit naslagwerk is een bewerking van
het Duitse 'Aktion Schmetterling'. Er staan
dus meer soorten in dan we in Nederland
kunnen aantreffen. Voor de soorten die in
Nederland en België voorkomen is de tekst
echter geheel aan de situatie in deze landen
aangepast. Bovendien is een aantal foto's toe-
gevoegd en speciaal voor de lage landen zijn
teksten geschreven over onder andere de dui-
nen, heide en stuifzanden.

DE BENELUX

Zoals de naam al aangeeft is 'Dagvlinders
van de Benelux' speciaal voor deze regio ge-
maakt. Voor zowel de beginnende liefhebber
als de serieuze entomoloog is deze veldgids
met 44 kleurenplaten een absolute must. Van
alle soorten zijn schitterende foto's opgeno-
men van boven- en onderzijde en, als er ver-
schil is tussen beide sexen, mannetje en
vrouwtje. Moeilijk te onderscheiden soorten
zijn bovendien in een apart hoofdstuk naast

elkaar gezet waarbij pentekeningen de onderscheidende kenmerken weergeven.

Overigens is deze gids niet alleen in de Benelux te gebruiken. Ook alle soorten die in Groot-Brittannië, Ierland, Denemarken, Duitsland (met uitzondering van het Alpengebied) en Noord-Frankrijk voorkomen staan in dit boek.

EUROPA

Het merendeel van de boeken en gidsen over vlinders beslaat Midden en Noordwest-Europa. Diegene die voor het eerst naar vlinders gaat kijken moet niet schrikken van de bladzijden vol zandoogjes en parelmoervlinders die men in deze werken vaak tegenkomt.

Door te kijken naar de periode waarin de verschillende soorten vliegen en de plaats waar deze voor (kunnen) komen, kunt u het aantal mogelijkheden al sterk verminderen. Voorafgaand aan een vakantie naar bijvoorbeeld de Zuid-Franse Alpen kunt u thuis al aantekenen welke soorten u hier kunt verwachten. In het veld is het dan veel minder moeilijk de gevonden vlinder te benoemen.

'Vlinders' van Thieme is echt een veldgids voor de beginnende vlinderliefhebber. Het bevat 128 kleurenplaten van redelijke tot goede kwaliteit. Zowel dagvlinders als nachtvlinders - inclusief 29 platen met micro's - komen in deze gids aan bod, evenals enkele rupsen. Soorten uit heel Europa zijn afgebeeld, maar het boek is niet volledig. Hoewel lang niet alle Nederlandse soorten behandeld worden, is het toch een bruikbaar boek. Ook de keuze van de afgebeelde soorten is behoorlijk goed te noemen. Bij gebruik in het veld bleek dat in Thieme's 'Vlinders' ruim 75% van de in Nederland waargenomen vlinders stond afgebeeld! Rupsen staan er helaas maar weinig in, alleen de meest opvallende soorten zijn aanwezig.

De tekst is over het algemeen beknopt en geeft informatie over vliegtijd, waardplant, voorkomen, grootte en biotoop. De Nederlandse bewerker heeft helaas niet de meest recente informatie in deze veldgids verwerkt. Sommige soorten worden ten onrechte als

niet inheems vermeld, terwijl soorten die volgens de gids wel in ons land voorkomen inmiddels al zijn uitgestorven. Tevens ontbreken veel Nederlandse namen. Als in de derde druk van deze vlindergids de tekst op een aantal plaatsen wordt aangepast, dan zal het boek zeker tot de betere Nederlandstalige vlindergidsen gaan behoren!

Wat 'De Koch' (komt straks aan bod) is voor de nachtvlinderaar, is 'Elseviers Vlindergids' voor degene die zich vooral op dagvlinders richt: de bijbel die nooit in de veldtas mag ontbreken. Alle Europese soorten worden in dit standaardwerk behandeld en staan getekend op 60 kleurenplaten. Tevens wordt in de tekst aandacht besteed aan veel geografische variaties. Iemand die wel eens verder reist dan de Benelux kan deze gids eigenlijk niet missen. Helaas is de Nederlandstalige versie van deze oorspronkelijk Engelse gids al jaren niet meer verkrijgbaar en een nieuwe uitgave is voorlopig niet te verwachten. De Engelse versie kan echter nog wel besteld worden.

In 1989 verscheen zowaar een vierde druk van het bekendste Nederlandstalige vlinderboek, 'Onze Vlinders'. Dit boek is een vertaling van Lamperts 'Grossmetterlinge und Raupen Mittel-Europa's'. De uitgever heeft de herdruk vooral bedoeld als nostalgische uitgave, sinds de laatste druk in 1928 zijn geen wijzigingen aangebracht. 'Onze Vlinders' geeft een prachtig beeld van de vlinderkennis aan het begin van deze eeuw. De zo nu en dan vermakelijke beschrijvingen van onder andere schadelijke rupsen zijn leuk leesvoer voor regenachtige dagen.

De tekst is natuurlijk hopeloos verouderd. De meeste vlindersoorten hebben inmiddels een andere wetenschappelijke naam gekregen, wat de bruikbaarheid zeker niet ten goede komt. Met behulp van de 'Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera' van B.J.Lempke, zijn de meest recente veranderingen echter wel te achterhalen. Vermeldingen over het voorkomen van soorten moeten natuurlijk in het tijdsbeeld geplaatst worden. Veel

Tekening: Frans Bijvank.

dagvlinders zijn veel zeldzamer geworden of zelfs uitgestorven. Verschillende nachtvinders zijn anno 1992 juist weer algemener dan in *Onze Vlinders* wordt aangegeven. Rond 1928 was er natuurlijk geen verplaatsbaar elektrisch licht om bijvoorbeeld in duinen of moerassen te vangen. Veel soorten uit deze toentertijd ontoegankelijke landschappen werden dus erg weinig gezien. Als compact naslagwerk is deze twee kilo zware 'vlinderpil' nog steeds een gewild object. Op de 87 kleurenplaten worden alle Nederlandse dag- en nachtvinders afgebeeld (de micro's uitgezonderd). Over het algemeen zijn de platen goed bruikbaar. Erg handig is de grote hoeveelheid kleurenafbeldingen van rupsen. *Onze Vlinders* is dan ook echt een boek waar rupsenliefhebber hun hart aan kunnen ophalen!

De nachtvlinderbijbel van menig vlinderaar is ongetwijfeld *'Wir bestimmen Schmetterlinge'* van Manfred Koch, meestal 'Dé Koch' genoemd. Niet iedereen zal dit boek als een echte veldgids beschouwen, daar is het wat zwaar voor. Vergeleken met andere boeken voor nachtvinders blinkt het echter uit door handzaamheid en volledigheid. Liefst 84 vlinderplaten (met veel rupsen!) beelden elke Duitse en dus ook Nederlandse soort af. De platen zijn over het algemeen tamelijk duidelijk. Slechts een enkele soort wordt wat vaag afgebeeld.

De tekst van 'De Koch' is kort en bondig. Bij elke soort staat iets vermeld over voorkomen, vliegtijden, waardplant en het vlieggebied. De beschrijving van de kenmerken wordt helaas maar zelden gerelateerd aan sterk op elkaar gelijkende soorten. Goed kijken naar de vliegtijd (soms afwijkend in Nederland!), vlieggebied en de foto is dan ook geboden. De wetenschappelijke namen zijn helaas nogal verouderd. Zo worden nog steeds namen uit 1910 gebruikt. Ondanks deze kleine tekortkomingen en de Duitse taal, blijft 'De Koch' de meest ideale veldgids voor de Nederlandse (nacht)vlinderaar.

Nu we toch met nachtvinders bezig zijn mag het prachtige determinatiewerk *'Colour Identification Guide to Moths of the British Isles'* niet ontbreken. Alle nachtvinders van Groot Brittannië en Ierland (exclusief de micro's), ruim 1600 soorten, worden beschreven. Fraaie pentekeningen geven de verschillen tussen moeilijk te onderscheiden soorten goed weer. Bovendien zijn alle soorten werkelijk schitterend afgebeeld op 42 grote kleurenfoto's. Allerlei kleurvariëteiten zijn vertegenwoordigd hetgeen determineren aanzienlijk eenvoudiger maakt.

Het enige minpunt van dit prachtige nachtvlinderboek is het ontbreken van enkele Nederlandse soorten. Bovendien zal het boek door de prijs (f129,-) en het wat onhandige formaat minder als veldgids worden gebruikt dan 'De Koch'. Dit neem echter niet weg dat *'Moths of the British Isles'* een bijna onmisbaar naslagwerk voor een meer gedegen studie van de nachtvinders is.

Het enige boek, voor zover bij ons bekend, dat hoofdzakelijk rupsen bevat, is *'Thieme's Rupsengids'*. Een echte veldgids die tegen een stootje kan. Op 35 kleurenplaten worden de rupsen van meer dan 500 soorten nachten en dagvlinders afgebeeld. Een groot aantal soorten ontbreekt dus nog, maar de meest opvallende rupsen staan er allemaal in. Van de betreffende vlinder is eveneens een kleine afbeelding opgenomen. Het is een boekje waar in de praktijk prettig mee te werken is. Dit

komt vooral omdat de soorten kunnen worden opgezocht aan de hand van de waardplant waarop ze zijn aangetroffen.

Tenslotte nog een paar echte naslagwerken over dagvlinders. Boeken die uitblinken door hun gedegen informatie over ecologie, biologie, voorkomen, biotopen, afwijkingen, kortom, alles wat maar met vlinders te maken heeft. Dit gecombineerd met foto's van vrijwel alle stadia en de biotopen. Er is een aantal werken op dit gebied, maar een drietal steekt daar wat ons betreft met kop en schouders boven uit.

Om te beginnen 'Tagfalter', band 1 en 2, waarin alle in Midden-Europa voorkomende soorten worden behandeld. Het grote voordeel van deze twee deeltjes is het formaat en de uitvoering: type veldgids.

Bepaald niet van het type veldgids zijn de twee delen van 'Die Schmetterlinge Baden-Württembergs', samen bijna 3,5 kilo. Ook hier weer zeer veel informatie over 165 soorten met schitterende foto's van biotopen en vlinders (zie boekbespreking op blz 26). Als laatste dan nog 'Tagfalter und ihre Lebensräume', wederom een Duitstalig boek, maar nu van Zwitserse afkomst. Dit boek bevat schitterende foto's van alle stadia, maar onderscheidt zich vooral van de vorige twee door 25 kleurenplaten met werkelijk sublieme tekeningen van alle behandelde soorten. Hierbij bevinden zich een groot aantal (moeilijke) soorten uit de Alpen. Een genot om door te bladeren, een grote hulp bij de determinatie.

Bij aanvang van dit artikel dachten we even op te schrijven waarom we zo enthousiast zijn over de behandelde boeken. Inmiddels weten we wel beter. Als je maar een beetje vlindergek bent zijn er zoveel mogelijkheden dat je die niet 'even' op een rijtje zet. Bovenstaand artikel is dan ook zeker niet bedoeld als volledig overzicht van de beschikbare vlinderboeken. Wel geeft het aan wat de mogelijkheden zijn en waar u op kunt letten bij de aanschaf van een vlinderboek.

Informatie over de besproken boeken:

Actie voor vlinders. 1989. (*). R. Holzberger (red). Uitgeverij M & P bv., Weert. ISBN 90 6590 303 8. Bewerkt door J. van der Made. 192 blz. Prijs f 60,-. Formaat 28 x 22 cm.

Atlas van de Nederlandse dagvlinders. 1989. (*). M. Tax. De Vlinderstichting, Wageningen en Natuurmonumenten, 's-Graveland. ISBN 90 7009 930 6. 248 blz. Prijs f 55,- (f 49,50 voor donateurs). Formaat 30 x 24 cm.

Colour Identification Guide to Moths of the British Isles. 1988. B. Skinner. Uitgeverij Penguin Group, Londen. 267 blz. Prijs ca. f 129,-. Formaat 25 x 19 cm.

Dagvlinders van de Benelux. 1990. (*) I. Wynhoff, J. van der Made en C. van Swaay. Stichting Uitgeverij KNNV en De Vlinderstichting, Utrecht. ISBN 90 5011 034 7. 187 blz. Prijs f 34,50 (f 29,50 voor donateurs). Formaat 21 x 13 cm

Die Schmetterlinge Baden-Württembergs, band I en II. 1991. G. Ebert en E. Rennwald. Uitgeverij Eugen Ulmer GmbH & Co, Stuttgart. ISBN 3-8001-3451-9. 552 en 534 blz. Prijs samen ca. f 110,-. Formaat 24 x 18 cm.

Elseviers Vlindergids. 1983. L. Higgins en N. Riley. Elsevier Nederland B.V., Amsterdam/Brussel. ISBN 90 10 0001 75 x. 434 blz. Prijs n.v.t. Formaat 20 x 13 cm.

Onze Vlinders. 1989. (*). D. ter Haar. Uitgeverij Intercombi Van Seijen B.V., Leeuwarden. 491 blz. Prijs f 89,- (f 65,- voor donateurs). Formaat 18 x 25 cm.

Tagfalter und ihre Lebensräume. 1987. Dr. W. Geiger. Schweizerischer Bund für Naturschutz, Basel. 516 blz. Prijs ca. f 140,-. Formaat 30 cm x 22 cm.

Tagfalter, band 1 en 2. 1986. (*) H. Weidemann. Uitgeverij J. Neumann-Neudamm, Melsungen. ISBN 3-7888-0500-5. 282 en 372 blz. Prijs f 47,50 (band 1) en f 59,50 (band 2). Formaat 18 cm x 11 cm.

Thieme's Vlindergids. 1989. I. Novák & F. Severa. Uitgeverij B.V. W.J. Thieme & Cie, Zutphen. ISBN 90-03-96585-4. Bewerkt door J. Huisinga. 351 blz. Prijs ca. f 55,-. Formaat 20 x 14 cm.

Thieme's Rupsengids. 1987. (*) D.J. Carter en B. Hargreaves. B.V. W.J. Thieme & Cie, Zutphen. ISBN 90 03 90129 5. Bewerkt door J. Huisinga. 296 blz. Prijs f 59,50. Formaat 20 x 13 cm.

Wir bestimmen Schmetterlinge. 1984. M. Koch. Uitgeverij J. Neumann-Neudamm, Melsungen. ISBN 3-7888-0381-9. 792 blz. Prijs ca. 60,-. Formaat 22 cm x 13 cm.

(*) te bestellen bij De Vlinderstichting.

SUMMARY

Good books on butterflies are a joy to both experienced naturalists and beginners. A number of recommended books are discussed extensively, with their advantages and drawbacks. Special note is given to whether the book is suitable as a field-guide, in which countries it can be used, and whether moths and caterpillars are also described.